

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Big Society: minder staat, meer samenleving

In gesprek met Phillip Blond

door *Diederik Boomsma & Maarten Neuteboom*

Boomsma is CDA-duo-raadslid in Amsterdam. Neuteboom is lid van de redactie van *Christen Democratische Verkenningen*.

‘Minder staat, meer samenleving’, zo luidt het motto van de Britse politiek filosoof en theoloog Phillip Blond. De overheid zou in zijn ogen meer een appel op burgers moeten doen. De samenleving is immers niet alleen de maat en plaats van veel wereldproblemen, maar ook van de oplossingen daarvoor. ‘Wanneer we het productieve vermogen van mensen ontkennen, maken we hen passief, lusteloos en niet in staat om iets zinvol voor zichzelf te ondernemen.’

Phillip Blond (1966), directeur en oprichter van de denktank ResPublica in Londen, maakte in 2010 furore met zijn boek *Red Tory. How left and right have broken Britain and how we can fix it*, waarin hij oproept tot een nieuwe ‘progressief-conservatieve’ politiek om de huidige impasse tussen links en rechts te doorbreken. De politieke filosofieën van staat en markt bieden geen oplossingen, en sterker nog, ze zijn juist verantwoordelijk voor de grote politieke en maatschappelijke problemen van onze tijd. Liberalisme en socialisme bekritisieren elkaar heftig, maar zijn

eigenlijk twee loten van dezelfde stam: de ene roept onherroepelijk de andere op. Daartegenover pleit Blond voor een renaissance van het gemeenschapsleven, voor het stimuleren van kleine bedrijven en maatschappelijke ondernemingen, en voor lokale organisaties die werkelijk verantwoordelijkheid nemen en krijgen. Zijn ideeën hebben grote invloed gehad op de agenda van de huidige Britse regering – al vindt hij zelf dat die grote fouten maakt bij de implementatie van zijn filosofie. Tot de publicaties van zijn denktank behoren *To buy, to bid, to build. Community rights for*

an asset-owning democracy (2010) and *The ownership state. Restoring excellence, innovation and ethos to the public services* (2009). Gevraagd naar zijn inspiratiebronnen, antwoordt hij: ‘Plato, Aristoteles, Augustinus, Thomas van Aquino, Tocqueville, Burke, Ruskin, Carlyle, Disraeli, John Millbank, Charles Taylor, Alasdair MacIntyre, de vorige Paus.’

Vanwaar de term ‘Big Society’ en wat betekent die?

‘Ik zou het auteurschap van die term niet willen claimen. “Big Society” vloeit voort uit de gedachte “minder staat, meer samenleving”. De samenleving is immers niet alleen de maat en plaats van veel wereldproblemen, maar ook van de oplossingen daarvoor. Als term is Big Society dus prima, maar in Groot-Brittannië dreigt ze als beweging nu te falen. Dat komt doordat veel mensen de betekenis ervan niet hebben begrepen, en Big Society verwarren met of afdoen als een oproep om massaal vrijwilligerswerk te gaan doen, zoals het opruimen van afval. Terwijl het ten diepste gaat om het vinden van een nieuwe manier om de problemen van de samenleving op te lossen, aangezien de staat en de markt daarin hebben gefaald. Big Society betekent voor mij dat we de samenleving meer moeten betrekken bij het oplossen van haar problemen.’

‘Natuurlijk is er niets mis met vrijwilligerswerk, integendeel. Maar Big Society wijst de weg naar een nieuwe vorm van conservatisme; of eigenlijk het herstel van een meer – de term is niet helemaal juist – communitaristisch conservatisme. De conservatieven in Engeland zijn namelijk in de ban geraakt van een extreem individualisme. Dat mondt juist uit in “verzor-

gingsstatisme”, omdat het een samenleving bewerkstelligt waarin mensen sociale voorzieningen nodig hebben en daar niet meer zonder kunnen.’

‘Dat is dus niet conservatief, omdat het zowel individualisme als collectivisme voortbrengt. Een samenleving die louter is gebaseerd op extreem individualisme, is een samenleving van een paar “winnaars” en een grote groep “verliezers”. Die laatste groep wordt steeds afhankelijker van de staat.’

Waarin is volgens u het succes van uw boek Red Tory gelegen?

‘Mensen beschouwen het – en dat is geweldig – als een baanbrekend, hervormend boek in de geschiedenis van het conservatisme. Het wordt nu overal in de wereld gelezen door onder meer denkers van allerlei politieke partijen en dus ook door christendemocraten. Dat heeft er waarschijnlijk mee te maken dat ik in mijn boek probeer de voorwaarden te scheppen voor een nieuwe vorm van politiek en economie. Bovendien is *Red Tory* door allerlei “weldenkende” mensen zeer stevig bekritiseerd. Zoiets is meestal het signaal dat je een snaar hebt weten te raken en misschien zelfs een goed boek hebt geschreven.’

Waarin zit precies het nieuwe in uw analyse? Extreem individualisme, doorschoten marktdenken en verstatelijking worden bijvoorbeeld ook in het CDA al lange tijd bekritiseerd.

‘Het vernieuwende in *Red Tory* is precies het ‘Red Toryism’ zelf. De term is oorspronkelijk afkomstig uit Canada, maar daar is het uitgemond in een soort socialistisch

verzorgingsstaatsdenken dat nu juist failliet is. Het radicale in mijn versie van Red Toryism is dat het een diepgaande kritiek op het verzorgingsstaatsdenken bevat. Die kritiek vindt veel weerklank in een tijd waarin zowel de linkse als rechtse ideologie heeft gefaald. Het falen van *beide* ideologieën is in feite (een deel van) de crisis. Je zou kunnen zeggen dat de crisis in de private sector ook de crisis van de publieke sector is geworden. Liberalisme en socialisme zijn eigenlijk twee loten van dezelfde stam: ze bekritisieren elkaar heftig, maar de ene roept de andere op. Links en rechts vormden als het ware een verborgen coalitie, maar dat spel is nu uit. In het benoemen van deze crisis schuilt de radicale visie van *Red Tory*.’

‘De boodschap voor links is dat je de armen niet kunt redden met de verzorgingsstaat. Kijk, alles waarvan links dacht dat het progressief was, is eigenlijk reactionair. Het gezin is in werkelijkheid een van de meest progressieve, bevrijdende instituties, maar in de afgelopen decennia hebben sociaal-liberalen de gezinnen – maar ook buurtschappen en wijken – weten te verwoesten. Rechts, op zijn beurt, is helemaal niet zo rechts en liberaal als zijzelf denkt. In feite is rechts zelf collectivistisch, aangezien zij een economisch systeem voorstaat dat veel verliezers voortbrengt. De economische filosofie van rechts herschept – geheel in strijd met Hayek – de weg naar slavernij, naar afhankelijkheid. Een filosofie die was bedoeld om mensen te bevrijden leidt tot oligopolies, monopolies en nieuwe meester-knechtverhoudingen.’

Vereist de Big Society een kleine staat?

‘De Big Society vereist een optimale staat. Ik ben geneigd te denken dat die staat in-

derdaad kleiner is, maar veel zal afhangen van de omstandigheden. Wat als het land in oorlog is? Ik ben eigenlijk niet zo geïnteresseerd in de oude canards van mislukte ideologieën. “Groot” en “klein” zijn relatieve begrippen ten opzichte van de problemen waarvoor we worden gesteld. En dat probleem is dat we de markt en de staat op een totaal ineffectieve manier hebben georganiseerd. De overheid heeft zich op allerlei terreinen begeven waar zij niet thuishoort. Overheden kunnen niet omgaan met variatie en verschil, terwijl dat noodzakelijk is om effectief te kunnen zijn. Zo is een bureaucratie ontstaan die meer kwaad dan goed doet.’

‘De optimale grootte van de staat is dus afhankelijk van het ontwikkelingsstadium waarin een land zich bevindt. In veel westerse landen functioneert de staat niet goed door het verzorgingsstaatsdenken en de proliferatie van sociale rechten. Problemen worden eerder in stand gehouden dan opgelost. Bovendien kan op terreinen waar de staat

wél meer zou moeten doen, bijvoorbeeld infrastructuur, niet genoeg worden gedaan, omdat de kosten van sociale voorzieningen, waarop nu ook de middenklasse steeds vaker een beroep doet, zo hoog zijn.’

Moet de staat zich terugtrekken van bepaalde terreinen om optimaal te kunnen functioneren?

‘Ja, dat zeker is nodig, want de huidige staat is buiten zijn perken gegroeid. De staat werkt op tal van terreinen minder goed dan gehoopt, omdat hij te veraf staat van de mensen, te onpersoonlijk en abstract is, en te veel standaardiseert en bureaucratiseert. In plaats van de problemen waar we voor staan op te lossen, verergert de staat die juist. Vervolgens worden de belastingen verhoogd, maar dat lost niets op en leidt tot een vicieuze cirkel van ineffectiviteit.’

‘De moeilijkheid is natuurlijk dat je eerst het vermogen van de samenleving moet versterken – bijvoorbeeld in de non-profit-sector of via maatschappelijk verantwoorde ondernemingen – voordat zij waar nodig de rol van de staat kan overnemen. Het gevaar van de crisis nu is dat de staat zich te veel en te abrupt terugtrekt. Een geleidelijke verandering is daarom nodig, zodat mensen de tijd krijgen om zich daaraan aan te passen en zodat instituties zich kunnen ontwikkelen. Tijd is tenslotte de sleutel van ieder politiek succes.’

U stelt dat alle politieke vragen uiteindelijk theologische vragen zijn. Wat bedoelt u daarmee?

‘Uiteindelijk draait alles om de keuze tussen theologie of nihilisme. Een middenweg is er

niet. Volgens mij zijn alle pogingen sinds de verlichting om de werkelijkheid te funderen buiten God of theologie, mislukt. Ik meen dat het meest samenhangende en het overtuigendste debat wordt gevoerd tussen de nihilisten en gelovigen. Als nihilisten zeggen dat alle waarheidsaanspraken uiteindelijk berusten op onbewijsbare aannames, en dus theologisch van aard zijn, hebben ze groten-deels gelijk. Iedere uitspraak over waarden die betrekking heeft op de waarheid, kan niet worden gefundeerd met seculiere begrippen. Ofwel, je hebt een metafysica nodig, en die is onontkoombaar religieus.’

‘Uiteindelijk is iedere positie die je kiest een geloofspositie. Er is geen waardevrije toegang tot waarden; er is geen weg naar de waarheid die niet tevens (gedeeltelijk) idealistisch en theologisch is, en er is geen neutrale verklaring voor neutraliteit. Kortom, geloof ligt impliciet besloten in ieder oordeel. De vraag is vervolgens wat de grond voor dat geloof is; die is in ieder geval niet seculier.’

Op welk mensbeeld is uw concept van de Big Society gebaseerd?

‘Ik ben een christen. En ik ben meer katholiek in de zin dat ik niet denk dat de mens door de erfzonde geheel onvolkomen is. We hebben het beeld van en de relatie met God behouden. Het leven is in die zin tragedisch: de hoop die in de mens leeft kan niet worden vervuld door de onvermijdelijke beperkingen waaraan het mens-zijn is onderworpen. Toch is menselijke vooruitgang mogelijk, en die zou ik met meer mensen willen delen.’

‘Het fundamentele inzicht van het christendom is de bemiddeling. De kern en oorspronkelijke intentie van het christendom is om te bemiddelen tussen het absolute en het

particuliere. Daarin onderscheidt het zich van bijvoorbeeld de islam, die stelt dat de mens directe kennis van God heeft. De Koran wordt immers gezien als het ongeschapen, letterlijk geciteerde woord van God. Dat is het gevaarlijke en rampzalige aan de islam in zijn fundamentalistische vorm – en dat is een veel te groot gedeelte. In het christendom daarentegen is alleen indirecte kennis van God mogelijk, en dat voorkomt dat het geloof onttaardt in fundamentalisme.’

‘Volgens het christendom staan mensen dus nog steeds in relatie tot God, en dat betekent dat zij zelf het vermogen hebben om de waarheid te kennen, het goede te zien en in de wereld waar te nemen. Ik geloof dat de mens als het ware wordt geboren in het midden, tussen weten en niet-weten in. We kennen dus noch de absolute structuur van alles, noch tollen we rond in het luchtledige.’

‘De natuur van de mens is van relationele aard, zowel naar God toe als tussen mensen onderling. Ontologisch gezien staan we dus in de waarheid zonder die geheel te zien. We hebben toegang tot de waarheid doordat we eraan deelhebben en erin delen en we begrijpen dingen met behulp van analogie. Dat betekent dus dat we het goede kunnen zien, zonder het goede geheel te kennen. Ik ben een burkiaanse conservatief in die zin dat ik meen dat wij kennis van de *universalia* kunnen verkrijgen door kennis van de *particularia*. We redeneren van beneden naar boven en dat gaat in tegen de top-down Franse traditie, waarin wordt gedacht dat wij voorerst de universalia kennen.’

‘De politieke consequentie hiervan is dat de werkelijkheid is begiftigd met betekenis en zin. We leven niet in een wereld waarin het sacrale en het profane zijn gescheiden, maar in een wereld van bemiddeling en sym-

bolen (semiotisch) waarin we ordeningen moeten navolgen. Politiek is de kunst van het ordenen en dat is hopelijk waaraan ik bijdraag. In mijn leven ervaar ik daarin dat het beste werk wordt gedaan in samenwerking met anderen. Wanneer je met anderen spreekt en relaties aangaat, begin je te beseffen wat de realiteit is.’

Kunt u eens schetsen hoe dat mensbeeld doorwerkt in uw politieke filosofie?

‘Het juiste mensbeeld is ontzettend belangrijk. De huidige verzorgingsstaat is gebaseerd op een scheiding van productie en consumptie. Daarmee zet je een hele groep mensen vast. Je subsidieert nietsdoen, maar dat druist in tegen de menselijke natuur. De mens is immers altijd zowel een producent als een consument geweest. Dat zit in onze aard. Het is pas in de moderne tijd dat we tegen degenen aan de onderkant van de samenleving zeggen: “Jullie zijn helemaal geen producenten.” Wanneer we echter het productieve vermogen van mensen ontkennen, maken we hen passief, lusteloos en niet in staat om iets zinvols voor zichzelf te ondernemen. En zo beschrijven veel moderne samenlevingen ook precies de huidige armen, terwijl de armen vroeger juist werden gezien als degenen die ongelooflijk hard werkten. We kennen uit de literatuur ook nauwelijks verhalen waarin de armen als lusteloze nietsnutten worden geschetst. Maar we hebben nu wel een systeem voorgebracht dat dat bevordert.’

‘Natuurlijk betekent dat niet dat we de hele verzorgingsstaat moeten afschaffen, maar het doet ons wel stilstaan bij het gegeven dat de verzorgingsstaat momenteel

precies het tegenovergestelde doet van wat er oorspronkelijk mee werd beoogd. Links wilde de armen redden van hun lot, maar dat doet de verzorgingsstaat niet. Het redt de armen niet van armoede, maar institutionaliseert die armoede en legt die aan mensen op. Het ontnemt ze twee fundamenteën van een menswaardig bestaan: eigendom en eigen verantwoordelijkheid. Soms al over meerdere generaties.’

Het idee van Big Society is niet boven alle kritiek verheven. Onder meer Rowan Williams, de voormalige aartsbisschop van Canterbury, stelt dat dit concept verhult dat de staat zich terugtrekt van zijn verantwoordelijkheden voor de meest kwetsbaren in de samenleving. Wat is uw reactie daarop?

‘Rowan Williams is een warm voorstander van het idee van Big Society, maar heeft hier zeker een punt. Ik deel met hem dat je de kwetsbaarste mensen, zij die bijvoorbeeld echt niet kunnen werken, niet simpelweg aan hun lot kunt overlaten. In ieder geval niet als je hen werkelijk wilt helpen.’

‘Waar de Britse regering de mist in is gegaan, is dat zij de Big Society niet heeft geaccepteerd als een radicaal nieuw gedachtegoed. Het regeringsbeleid is nu veel te weinig samenhangend. Men heeft onvoldoende visie op wat de samenleving daadwerkelijk kan en zou moeten zijn. Big Society kan voor de overheidsfinanciën een overschot creëren ten behoeve van allerlei publieke goederen, maar dan moet het niet louter worden aangegrepen als een middel om te bezuinigen.’

Impliceert uw pleidooi dat mensen meer op filantropie zijn aangewezen en minder een beroep kunnen doen op sociale rechten?

‘Nee, dat zou ik niet willen zeggen. De verzorgingsstaat was bedoeld als een soort trampoline: hij moest ervoor zorgen dat mensen niet door een bodem zakken maar terugveren naar een nieuwe baan. Nu zijn sociale voorzieningen echter eerder een veiligheidsnet, waar je vervolgens in verstrikt raakt. Ik ben er daarom voor om sociale voorzieningen meer voorwaardelijk of relationeel vorm te geven, zodat de verzorgingsstaat geen louter verlies voor de rijken en pure winst voor de armeren lijkt.’

‘Laten we echter tegelijkertijd niet vergeten dat er behalve voor de onderkant ook een soort verzorgingsstaat voor de bovenklasse bestaat, die bovendien nog veel meer geld kost. Neem bijvoorbeeld transnationale bedrijven, die nauwelijks belasting betalen. In feite is dit gedrag strijdig met wat compassie van ons vraagt. En andere bedrijven kunnen daar niet mee concurreren.’

‘Op alle niveaus van de samenleving zal het principe “voor wat hoort wat” daarom opnieuw vorm moeten krijgen. Je kunt je als land enerzijds geen elite permitteren die vrijwel niets doet dan rente incasseren, en anderzijds een onderklasse in stand houden die niets doet en sociale voorzieningen krijgt.’

Mensen zullen wellicht bang zijn dat uw Big Society uiteindelijk meer ongelijkheid veroorzaakt dan de verzorgingsstaat, die tenminste uitgaat van gelijke standaarden.

‘De grootste schepper van ongelijkheid is het egalitarisme, het gelijkheidsdenken. In de re-

aliteit is iedereen verschillend: om succesvol te kunnen zijn hebben mensen verschillende behoeften. Het gelijkheidsdenken en het universalisme gaan ervan uit dat we dezelfde zaken op dezelfde wijze aan iedereen moeten geven, maar dat is juist een van de dodelijkste oorzaken van ongelijkheid. Niemand is namelijk standaard. De weg naar meer gelijkheid verloopt daarom juist langs het verschillend behandelen van mensen.’

Maar krijgen lokale ambtenaren, overheden en misschien zelfs vrijwilligersorganisaties dan niet te veel macht over mensen, omdat die afhankelijk van hen zijn?

‘Er zijn nu al heel veel mensen afhankelijk van andere individuen, die ze bovendien zelfs nog nooit hebben ontmoet. Ik denk dat we met Big Society juist de mogelijkheden scheppen om

.....
.....
.....
*De weg naar meer gelijkheid
verloopt juist langs het verschil-
lend behandelen van mensen*
.....
.....

de noden van mensen echt te beantwoorden.’

Welk beleid vloeit er voort uit de Big Society-gedachte? Ziet u concrete plannen om de samenleving te versterken en de rol van de staat terug te dringen?

‘Er zijn een paar goede dingen gedaan in Engeland. Omdat wij geen goed ondernemersklimaat voor het midden- en kleinbedrijf hebben, heeft de regering met behulp van slapende bankrekeningen uit de private sector een zogenaamd *Big Society Capital* van 600 miljoen pond gecreëerd. Dit vormt

nu een sociaal investeringskapitaal waarvan bijvoorbeeld maatschappelijke ondernemingen gebruik kunnen maken.’

‘Ik zou ook willen wijzen op de *Social Value Act* uit 2012. Deze wet vereist dat overheden voortaan lokale en sociale waarden meewegen wanneer zij contracten aangaan met private organisaties en bedrijven. Hiermee wordt de eenzijdige focus op kosten – die in het voordeel is van grote marktpartijen – doorbroken en kunnen overheden massaal investeren in maatschappelijke ondernemingen en kleinere bedrijven. Natuurlijk moet wel worden voorkomen dat deze waarden toch weer worden gestandaardiseerd.’

‘Een ander goed voorbeeld is *Payment by Results*. Subsidieerden we eerst allerlei goede bedoelingen die misliepen, nu betalen we alleen nog voor resultaten (bijvoorbeeld bij re-integratiebureaus). Voor het eerst wordt daarmee een prikkel gecreëerd om diegenen te belonen die de goede dingen doen. *Payment by Results* betekent ook dat het in essentie niet uitmaakt *hoe* doelen worden gerealiseerd, *als* ze maar worden gerealiseerd. Dan hoeft de overheid ook minder voor te schrijven. De publieke sector krijgt zo meer mogelijkheden om te innoveren en minder kansen om te standaardiseren.’

‘Neem ten slotte nog het idee van *public sector mutualisation*, waarbij instellingen in de publieke sector gedeeld eigendom zijn. Stel, je werkt bij een instelling of bedrijf voor wijkverpleegsters. Normaal gesproken kun je als werknemer weinig doen tegen de procedures en regelgeving, maar dat verandert wanneer je er met je collega’s een coöperatie van maakt waarin iedereen een aandeel heeft. Dit concept is op allerlei terreinen toe te passen en volgens mij heel succesvol.’